

# “ONLAR OLMASA EVİMİZİ KİM TEMİZLEYECEK?” KORUNAKLI YAŞAMIYLA ADANA VARSILI VE MEKÂNSAL AYRIMLAŞMA

Yasemin ÇAKIRER\*\*

## ABSTRACT

Today there are increasing inequalities in society and the gap between the rich and the poor, both in social and economic terms. This may lead social classes to separate themselves spatially in the city. In this paper, it is determined that the well-off people of urban areas has spatially secluded from the other social groups. ‘Gated communities’ are growing in popularity. Gated communities provide an extreme example of residential segregation. So this paper uses empirical evidence to profile the location and characteristics of gated development in Adana and details the relative perception of well-off peoples. The aim of this study is to investigate the perceptions of the well-off about the poor who are becoming rapidly excluded from the socio-physical spaces of the city and the relationship between these perceptions and spatial segregation.

**Key Words:** Gated Communities, Segregation Elites, Seclusion, Adana,

## ÖZET

Ekonomik alanda başlayan ve globalleşme süreciyle tanımlanan değişimin etkisini, sosyal ve mekânsal alanda parçalanma, ayrımlaşma ve hızla gelişen sosyoekonomik kutuplaşma şeklinde görebilmekteyiz. Bu gelişme, sosyal eşitsizliklerin artması ve sosyal parçalanma, toplulukların belli gruplar tarafından kabul gören ve diğer gruplar tarafından dışlanan ikili yapıya sahip olmasını da beraberinde getirmiştir. Çok iyi kazanan ve kazandığını iyi harcayan bir kesimle, çok düşük ücretli ve çok emek isteyen işlerde çalışan ‘sınıf altı’ diye nitelenen diğer bir kesimin yaşam mekânları birbirinden görünür bir şekilde ayrılmaya başladı.

Özellikle batı ülkelerinde geçmişten bugüne, farklı ekonomik gruplara dâhil kişilerin farklı bölgelerde yer seçme eğilimi göze çarpmaktadır. Sosyo ekonomik farklılığın kentsel alan içinde grupların mekânsal dağılımını etkileyen unsurlardan biri olduğunu, kent kuramlarında da gelir gruplarının kentte farklı noktalarda yer seçmesi şeklinde görmek mümkündür.<sup>1</sup> Küreselleşmenin her şeyi aynılaştıran etkisi sayesinde, bunu artık hiç beklemediğiniz ülke ve kentlerde gözleyebilmekteyiz. Gelir grupları arasında oluşan derin uçurumları ise, eğitim, sağlık gibi sosyal donatılara erişimde fırsat eşitsizliğinden, siyasal alanda kendini ifade edememe, hak arayamama ve konut üretim mekanizmasında yer alamamaya kadar birçok alanda görmek mümkündür.<sup>2</sup>

Bu çalışma, gelir eşitsizliği sıralamasında kimi zaman birinci ve kimi zaman ikinci sırada yer alan Adana kentinde refah içinde yaşayan varlıklı kesimin, sınıf altı konumu(nu) sürekli yinele(y)(t)en grubu yani yoksulu ve varoşluyu nasıl algıladığı ve bu algının mekânsal tercihlere etkisi üzerinedir.

\*\* İstanbul Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

<sup>1</sup> Mekansal ayrımlaşmayı gerçekleştiren grup ilk elde gücü elinde bulunduran ve bu ayrımlaşmayı gerçekleştirecek maddi kaynaklara sahip olan varlıklı kesim, kent soylusu, üst gelir grubu, elit tabaka olmaktadır. Burgess’in halkalar şeklinde sembolize ettiği şehir kuramında, şehrin son halkasında lüks konut bölgelerinin bulunduğu görülmektedir. Bu bölge özel, sınırlandırılmış bir bölgedir (Weber, Max, 2000, Şehir (çev. Musa Ceylan), Bakış Yay., İstanbul). Yani birlikte bulunmak istenmeyen grupların (iş-konut ulaşımındaki maliyetin artması gibi nedenlerin de eklenmesiyle) ulaşabilirlik düzeyinin çok düşük olacağı bir bölge olması esastır.

<sup>2</sup> Ülkemizde de hızla artan gelir eşitsizliğine, varlıklı-yoksul karşıtlığına yönelik medya organlarıncı çeşitli yorumlar da yapılmaktadır. “Ülke büyüdükçe zenginle yoksul arasındaki uçurum artıyor. Her bir zengine karşı on binlerce insan yoksulluğun girdabına kapılıyor. Birileri yatlarda katlarda keyif yapar, köpek balıklarına dolar atarken, gecekonduarda çocuklar açlıktan çıldırıyor”. Yücel Sarpdere <http://www.evrensel.net/05/04/20/kose.html>,

## MEKÂNSAL AYRIMLAŞMA

Calderia, Sao Paulo'daki çalışmalarının ışığında dediği gibi, kentlerde mekânı düzenleyen kurallar segregasyonun iki uzantısına; farklılaşma ve ayrışma yapılarına dayanmaktadır (Calderia 1999). Diğerlerinden farklı olduğunu vurgulayarak ve benzerlerle benzerlik üzerinden kurulan birliktelikler, pozitif anlamda grupların kendi sosyal birliklerini ve kültürel değerlerini koruyup, sosyal ağlarını genişletmelerine yarasa da, ardından, bu grupların genel toplum yapısına entegrasyonu zayıflatıcı bir etkiye sahip olan ayrışmayı beraberinde getirebilmektedir. Ayrıştıktıça marjinalleşme sürecine girme tehlikesi de söz konusudur.

Chriss Hamnett'e göre ise kentlerde, ayrışmadan çok kutuplaşma söz konusudur. Kendisi, özellikle gelir durumuna ve mesleğe göre kutuplaşmadan söz etmektedir. Ekonomik olarak etkin, çalışan konumda olanlarla işsiz gruplar arasında bölünme olduğundan bahsetmektedir. Gelire göre kutuplaşmanın ise, vergi sistemindeki değişikliklerden, refah sisteminden yararlanabilme farklılıklarından, işsizlik oranının yükselmesinden, toplumda yaş gruplarının dağılımından ve konut kompozisyonundan kaynaklanabileceğini ifade etmektedir (Atkinson&Flint 2004).

Mekânsal ayrışma ve parçalanma, literatürde epey incelenmiştir. ABD ve Afrika ölçeğinde kentlerdeki ayrışma yapılarına baktığımızda ilk dikkati çeken şey, uç noktaları oluşturan siyah gettoları olmaktadır. Ayrıca ABD ve Avrupa'da göçmen grupların ayrışmış yaşam alanları da segregasyon yerleşimleri olarak incelenmektedir. Mekânsal ayrışmayla ilgili teorik ve uygulamalı çalışmalar, daha çok etnik yapıdan kaynaklanan farklılaşmanın ayrışmaya dönüşmesi üzerinedir. Buna rağmen, etnik grupların kentte alt sınıf ya da sınıf altı konumları, konunun gelir grupları açısından da incelenmiş olduğu izlenimi vermektedir.

Etnik azınlık ya da göçmen grupların mekânsal ayrışmasına bakmak istediğimizde Susan Fainstein'in yorumuna göz atmak gerekir. Fainstein, Amerikan kentlerinde siyahların giderek artan ayrışmış yapılarının nedenleri olarak; grubun kendileri gibi olan yeni gelenleri içlerine dâhil etme ve kent çeperine yerleşme gibi özellikler sıralamaktadır. Kent çeperine yerleşme tavrını, ülkemizde yoksul grupların hemşehri ilişkileri bağlamında geliştirdikleri yerleşmelerde görebilmekteyiz. İçe dönük, dışarıyla bağlantısı zayıf bu çeper yerleşimleri, varıl kalelerine benzer nitelikte kenti hem bölen hem de kente tepki gösteren bir diğer yapılanmadır. Varlıklı kesim bu ve benzeri gelişmeden rahatsız, yoksul ve etnik azınlıkların kente göçlerini kentleri kuşatma olarak algılamakta ve bu kuşatılmış kentten kaçma, uzaklaşma çoğu zaman kentin tüm kötülüklerinden sıyrılmaya, korunaklı yaşama geçmek niyetindedir.

## KORUNAKLI YAŞAM

Korunaklı yerleşimler, mekansal ayrışmanın, belirli bir grubun mekansal olarak yine belirli ve kuşatılmış bölgelere çekilişine sebep olduğundan daha fazlasını ifade etmektedir. Korunaklı bu yaşamların birer sığınak olarak; sosyal bir network, farklı ve özel boş zaman aktiviteleri, özel eğitim imkanı ve istenmeyen sosyal temaslardan arındırılmış bir ortam sunduğu söylenebilir. Yerleşimcileri diğer sosyal gruplarla temastan alıkoyan bu gelişme az ya da çok kentte ayrışmayı da beraberinde getirir (Atkinson&Flint 2004). Bu tarz yerleşim bölünmeleri, parça parça duvarlarla ayrılan mekanların kenti oluşturmaya çalışmasıdır. Mittelsteadt korunaklı yaşam ile ilgili, etrafımızı saran suç olaylarından korunmayı da sağlamasına ve yalnız zengin ve gösterişli yaşama sahipleri için değil yükselen orta-üst grubu için de ilgi çekici hale gelmiş olmasına dikkat çekiyor (Mittelsteadt 2003).

Planlama süreçlerinde ve işleyişinde bu korunaklı yaşam biçimlerine yönelik net ve ortak konsensusa gidilen bir tanımlama mevcut değil. Bu yüzden bu tarz ne kadar yaşam biçiminin olduğunu saptamak ve bu konuda tartışmak da güçleşmektedir. Buna rağmen 2002 verilerine göre, ABD'de 7 milyon hane bu tarz korunaklı yaşam biçimine geçmiş denilmektedir. Bunlardan yaklaşık 4 milyon hane de, daha korunaklı, güvenlik kartlarla giriş yapılan yoğun güvenlik sistemlerinin olduğu yerleşimlerde yaşamaktadır (Mittelsteadt 2003).

## TÜRKİYE'DE KENT MÜNZEVİLERİ: VARSILLAR\*

Murat Balamir, ülkemizde; 1923-1950 döneminde, gecekondulara paralel olarak spekülasyon amaçları yapılan lüks ve gösterişli apartman oluşumunun arttığını ifade etmektedir. Maliyeti ve kiralari alt gelir gruplarının erişemeyeceği seviyelere varan, varıl konutlarının yapımından dolayı kıt kaynaklar emilmiş ve bu yüzden orta ve alt gelir grupları düşük standartlı konutlarda ve gecekondularda barınma zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır (Can'dan akt. Balamir 1993). Yine 1950-1980 arası dönemde de gerek özel gerek kamu bankaları konut anlamında sadece yüksek gelir

düzeyindeki kesimi desteklemiştir. Bu oluşum ülkemiz ölçeğinde mekânsal ayrılaşmanın konut ölçeğinde başladığını göstermektedir.

1980 sonrası dönemde, (özellikle 1990'lı yılların devamı) gösteriş, imaj kaygısı, tüketebildiğin kadar tüketme paranoyası ve statünün mekânsal bir göstergeye dönüşmesi söz konusudur. Bir grubun aşırı maddi imkânlarla sahip olmasıyla, arzular ihtiyaca ve özlemler gerçekleştirilmesi gereken acil durumlara dönüşmeye başlamıştır. Gelir dağılımındaki eşitsizliğin tırmanması da bunları yapabileme keyfiyetini artırıcı rol oynamaktadır. Sermaye sahiplerini kışkırtan emlak piyasasının etkisiyle, kentte kaçılabilir en güzel noktalara varislerin yerleşmesi gerçekleşmiştir.

Sanayi kentlerinin yabancılaşma olgusunu beraberinde getirmesi ve yoğun göçü bu kentsel alanlara çekmesi, varlıklı ile yoksulu aynı toplumsal mekânı paylaşmak durumunda bırakmıştır. *"Birbirine yabancı kalabalık, kimseye ve herkese ait daraltılmış, sıkıştırılan toplumsal ve fiziksel mekanda, yani kentte, ekonomik kriz ve işsizliğe yenik düşüyor; farklılıklarıyla bir arada yaşayamıyor, birbirine karşı husumet duyguları geliştireyordu"* (Akbal 1999).

Uzak kırsal topluluklar kadar birbirlerine yabancı ama fiziksel olarak çok yakın yaşamak zorunda olanlar, ilk fırsatta anlamsız gördükleri bu yakınlığı yok etme eğilimindedirler. 1980 sonrasında ayrılaşmış konutların, bir araya gelerek, homojen adacıkları, siteleri, bazı yerlerde kasabaları, kent/city ve country'leri oluşturması söz konusudur. İstanbul gibi büyük bir kentteki/metropoldeki varlıklı kesiminin dilinde bu oluşumun nedenleri; yaşanılması muhtemel önemli kentsel sorunlardan kaçış ve kaliteli bir yaşama kavuşma arzusu gibi dıştan görünen nedenlerden daha masum nedenler olarak sıralanmaktadır. *"Nefes alınacak yeşil bir alan arama, eski zamanlara geri dönme, kendine özel yaşama alanı yaratma, güneş ışınlarını dahi geçirmeyen camlarla kaplı iş merkezlerinden arda kalan çok kısıtlı serbest zamanlarını en kaliteli şekilde yaşama arzusu"* şeklinde sıralanabilir (Balı 1999).

*"Çoğu zaman homojen adacıklar daha önce tanınmayan ancak aynı statüde olduğu kanıtlanan ailelerle 'aynı tip tasarımı' konut ve bahçelerde yaşamaya varmaktadır"* (Öncü 1999).

Günümüzdeki mekânsal ayrılaşma yapılarına baktığımızda, sadece varlıklıyı yoksuldan ayıran bir yapıyla değil, varlıklıyı da kendi içinde homojen; çeşitli meslek, konum, statü gruplarına ayıran bir yapıyla da karşılaşabilmekteyiz. Ayşe Öncü de, bu oluşumu, *'birbirlerinden net bir şekilde ayrılan yaşam biçimlerine dönüşme'* şeklinde tanımlamaktadır (Öncü 1999).

*"Gelir eşitsizliğinin artmasıyla belirginleşen konut hareketliliği; sosyal bilim dağarcığına yerleşen 'sembolik sermaye' kavramını rahatlıkla izlenebilir bir düzeye getirmektedir."* Artık spor tercihlerinden, duvarları süsleyen resimlere, yemek menülerinden, mekândaki çeşitli göstergelerin somutlaşmasına doğru ve toplumsal kesimleri birbirinden ayırıştırma yolunda hızla ilerlemektedir (Öncü 1999).

1980 sonrası dönem, konut üretim piyasası için bulunmaz bir fırsatlar dönemidir. Özellikle, Mehmet Adam'ın vurguladığı gibi 1970'lerden itibaren, *"konut sorununu pazarda satılan mallardan birinin azlığı olarak görmenin, bu malı üretmeyi cazip hale getirme sürecinin"* (Adam 1979) 1990'lara yansımaları, varisler için inziva köşeleri/bölgeleri üretme furyası şeklinde olmuştur. Varlıklı kesimin mevcuttaki eğilimini eyleme dönüştürmesi için çeşitli sloganlar kullanılarak tüketme isteğinin kabartılması, kışkırtılması söz konusudur. Web sitesinden alınan sloganlarda bunu gözlemek mümkündür.<sup>3</sup>

Mekânsal ayrılaşma, şehri oluşturan temel süreçlerden biridir elbet, ancak ayrılaşmanın derecesinin artmasını başka nedenlere bağlamak da mümkündür. Rifat Balı, günümüzdeki mekânsal ayrılaşmanın derecesinin nedeni olarak; 1990'lı yılların kent soylularının 'benlik ve bireyciliğin' ön plana çıktığı ve keyif almanın öncelikler arasında yer aldığı ve son olarak bu soyluların 'taşradan kopup gelen kırolar' ile birlikte bulunmak istemeyişlerini görmektedir (Balı 1999).

<sup>3</sup> "Şehir merkezine hem çok uzak... hem de çok yakın olması sebebiyle sizi şehrin ışıltılı dinamik havasından ayırmadan..." *Bavarian Gardens Evleri*

İstanbul'daki California'ya hoş geldiniz!... Alkent İstanbul 2000'de yaşamak bir ayrıcalık, ayrı bir hayat felsefesidir..." *Alkent2000*

Çamlıca'ya yakışan bir mimari... neresini değiştireyim diye uğraştırmayacak bir özenle sizin için düşünüldü..." *Ata Konaklar*  
"... tüm olanaklara sahip. Hatta daha da fazlasına..." *Acarkent*

"Büyük şehrin karmaşasından uzak, nimetlerine yakın bir yaşam" *Eston Ardıçlı Evleri*

"Optimum; bir yaşam geliştirme projesidir..." *Optimum Evleri*

"İyi yaşamın bedelini şehre küserek ödemeyin!..." *Sedadkent Büyükdere*

"Benzerleriyle kıyaslama olanağı tanımayan, deneysel 'Ekolojik Kent Projesi'..." *Tepekent*

[www.arkitera.com/webrehberi/emlak/villakent.htm](http://www.arkitera.com/webrehberi/emlak/villakent.htm)

## ALAN ÇALIŞMASINDA YÖNTEM<sup>4</sup>

Alan çalışmasında Adana kentinin seçilmesinin ana nedeni; gelir dağılımında en üstteki gelir grubuyla en alttaki gelir grubu arasında farkın İstanbul'a eşdeğer büyüklüğüdür.

Gelir dağılımı verilerine göre<sup>5</sup>; İstanbul metropolü gelir eşitsizliğinde ülkede birinci sırada yer almaktadır. İstanbul bu noktada gelir grupları arasındaki toplumsal ve mekânsal uçuruma en iyi örnektir.<sup>6</sup> Özellikle dışa kapalı site oluşumları ve bu oluşumları kışkırtan tüm araçlarıyla toplumsal ayrımlaşma, bu kentte mekâna yansımaktadır. Gelir eşitsizliğinde ikinci sıradaki kent ise; İstanbul'daki orana çok yakın bir eşitsizlik oranıyla Adana kentidir<sup>7</sup>. Adana kenti özellikle; son on-on beş yılın en çok adliye olayları ve kentsel gerilim olaylarına sahne olması bakımından incelenmeye değerdir. İstanbul'daki ayrımlaşma akademik ve popüler yazında sık sık vurgulanırken, ikincil bir örnekte inceleme yapmanın bu alandaki yazına farklı bir bakış açısı kazandıracağı düşünülmüştür.

Alan çalışmasında veri toplama tekniği olarak; özellikle birbirini test etmesi bakımından iki farklı boyutta çalışma yürütülmüştür. Hem anket düzeneğiyle hem de derinlemesine mülakat tekniğiyle ve farklı zaman dilimlerinde veriler derlenmiştir. Anket çalışması 2002 yazında, derinlemesine görüşmeler ise, 2004 kışında yapılmıştır. 2002 yılında yapılan anket çalışmasında, Adana kentindeki varsıl kesimin mekânsal ayrımlaşma eğilimi saptanmaya çalışılmıştır. Derinlemesine görüşmelerde de, anket çalışması yeniden sorgulanmış ve bir önceki çalışmada eksik kalan noktalar üzerinde durulmuştur.

Öncelikle varsılın tanımını yapmak gerekir ki varlıklılığın tanımlanmasında teorik temelli yazının az olması önemli bir sorundur. Adana kentindeki varsıl kesim, yoksulluk tanımına karşıtlıkla ve gelir, statü, araç ve gayrimenkul sahipliliği bakımından tanımlanmıştır.

Anket çalışmasının araştırma evreni olarak; varlıklı kesimin nüfus içindeki oranı bulurken, Korkut Boratav'ın çalışmasından esinlenilmiştir (Boratav 1995)<sup>8</sup>. Kentte üst gelir grubunun Seyhan bölgesinde, merkezin kuzeyinde yerleştiği ön araştırmalar sonucunda belirginleştirilmiştir. Haritaya bakıldığında, kentin yaklaşık ¾'ünde alt ve orta gelir gruplarının oturduğu söylenebilir ve üst gelir grubu, kuzey batı taraflarında yer seçmişlerdir.

### Adana Kentinin Yapısı



Harita:1

Kent, Türkiye'nin en önemli tarımsal üretim bölgelerinden olan Çukurova Deltası'nda yer almakta ve esas olarak gelişimi ve ekonomisi tarım ve tarıma dayalı sanayi ağırlıktadır. Uzun süre orta halli bir taşra kenti özelliğini koruyan 20-30 bini aşamayan Adana; 19. yy'un ikinci yarısında gelişmeye başlamıştır. Bu gelişme özellikle 1950'lerden sonra hızlanarak; Adana'ya bugünkü büyük kent olma özelliğini kazandırmıştır. Büyüme ve bazı bölgelerdeki planlı gelişmeden ötürü, 1950'lerden sonra yerleşim Seyhan nehrinin sol yakasına taşınmıştır. Kente yönelik çevreden gelen işgücü akını yeterli imarlı konut bulamadığından; gecekondulaşma sürecini de beraberinde getirmiştir. Kent, gelişme ve büyüme yerine sadece hızla genişlemektedir. Coğrafi konum ve sermaye yapısı gibi iç potansiyellerin itmesiyle zoraki metropolleşme yolunda bir kent olarak da görülebilir.

<sup>4</sup> Alan çalışmasının tamamı, Yüksek Lisans Tezinden alınmıştır (Çakırer 2004).

<sup>5</sup> Devlet İstatistik Enstitüsü'nün yapmış olduğu Gelir ve Tüketim anketleri kentler arası karşılaştırma yapılabilir sonuçları 1994 yılına ait verilerdir. Maalesef bu yıldan sonra sadece 2002'de aynı anketi yapmış ve bazı verilerin eksikliğinden ötürü de kent bazındaki sonuçları yayınlamamıştır.

<sup>6</sup> Ayşe Öncü, "Son onbeş yılın kültürel dinamiklerinin en önemli sonuçlarından birisi İstanbul'un üst ve orta sınıflarının "idealinizdeki ev" mitolojisini benimsemeleri oldu" diyerek İstanbul'daki ayrımlaşma yapısına vurgu yapmaktadır (Öncü 1999).

<sup>7</sup> Kentlerde ilk ve son gelir grupları arasında gelir farkları tablosuna göre; gelir eşitsizliği bakımından, İstanbul, en düşük gelirli ailenin geliriyle en yüksek gelirli ailenin geliri arasındaki 1437 kat farkla birinci sırada yer alırken, Adana kenti, 1392 kat farkla ikinci sırada yer almaktadır (DİE 1999).

<sup>8</sup> Sınıfların veya gelir gruplarının toplam nüfus içerisindeki oranıyla ilgili ülkemiz ölçeğinde, elimizde başka somut bir çalışma olmadığından, Korkut Boratav'ın İstanbul'da sınıflar ve sosyal grupların nüfus içerisindeki yüzdesini belirlediği çalışması referans alınmıştır. Bu çalışmada Boratav, grupları 9 ayrı kategoriye ayırmıştır. Çalışmamıza dahil edilebilecek gruplar, 3. ve 9. kategori olan, 'yüksek nitelikli ücretli' ve 'orta ve büyük işveren' statüsündekilerdir. Bunların nüfus içerisindeki oranları ise sırasıyla; %4.6 ve %3.8'dir. grubun toplamı %8.4'dür. Bu oran bir çok sosyal bilimler araştırmasında kullanılan üst gelir grubunun nüfus içerisindeki oranı olarak kabul edilen %8'lik oranı destekler bir sonuçtur.

Adana kentinin sosyo-ekonomik son dönem tarihinin ele alınması, varsıl kesimin geçmişi ile ilgili bilgilenme açısından iyi olacaktır. "1840 yılından itibaren Adana'da başta pamuk olmak üzere tarımda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin; Adana'da toprağa bağlı sermayenin yaratılmasına ve zengin bir çiftçi topluluğunun ortaya çıkmasına neden olduğu düşünülmektedir."(AGV 2000) Adana Sanayi Odası Başkanı Ümit Özgümüş'le yapılan görüşme notlarına göre; II. Dünya Savaşı sonrasında bugün sermaye birikimine sahip olan ve sanayi alanında yatırım yapmış ailelerin yükseliş öyküleri başlamıştır.<sup>9</sup>

Kentin ilk imar planını Hermann Jansen yapmıştır. Ve bu planda kenti kuzeye yönlendirme olgusuna özen gösterilmiştir. Gecekondulaşmanın 1950'den sonra başladığı kentte, ilk gecekondu havalanının batısında inşa edilmiş ve büyük çoğunluğu hazine arazileri üzerinde yer alan bu yapılaşmalar zamanla kentin birçok noktasında görülmeye başlanmıştır (Yurt Ansiklopedisi'nden akt. Akyalçın 1998:79).

"1950'li yıllardan itibaren tarımdaki ilerleme ve bunun sanayiyle pekişmesiyle birlikte köyden kente göç de artmıştır. Köydeki insanın şehre taşınmasıyla birlikte tarımda ortaya çıkan işgücü açığı Güneydoğu illerinden getirilen tarım işçileri ile giderilmeye çalışılmıştır. Ancak, bu insanların bir kısmı geri dönmemiş bu bölgeye yerleşmiş ve daha sonra yakınlarını da buraya çekmiştir. Sonuçta kentin nüfus yapısı büyük oranda değişmiştir" (AGV 2000:3).

"1950'lerde Seyhan baraj gölünün yapılması ve sulama kanallarının inşası ile Adana çevresinde sulu tarıma geçildi. Sulamanın getirdiği tarımda önemli verim artışı sonucu, uygun politik koşulların yardımıyla, Çukurova bölgesi genelinde fark edilir bir gelir artışı yaşandı. Gelir artışında ilk ve en önemli payı alan, yerleşik toprak aristokrasisi oldu. Bu gelir artışının büyük bir bölümü sanayileşmeye ayrılırken, diğer etkilediği alan gelir grubu yüksek kullanıcılara ait konutların inşası idi. Kentin kuzeye doğru kurulan mahallelerinde çoğunlukla toprak sahiplerine ait ve arsa sınırını çevreleyen yaklaşık 2m yüksekliğindeki duvarlar arkasında evler vardı. Bu yapılar yeni bir yaşam tarzını simgeliyordu. Bu evlere daha sonra 3-4 katlı küçük apartman blokları eklendi. Batılı etkilere sahip ve bunlarda da bahçe duvarı önemliydi"(Akyalçın 1998:77-78). Bu 3-4 katlı apartmanvari yerleşimin izlerini bugün dahi Adana'da görmek mümkündür. O dönemin varsıl kesimine yönelik yapılan konutların bulunduğu ve şimdi kısmen daha çok katlı sitelere dönüşen Yüzevler bölgesi buna örnektir.

1950-1980 döneminde kat mülkiyeti ile 'yapsatçı' konut üretim ve tüketim anlayışı Adana'da da hâkimiyetini sürdürmüştür. Ve bu dönemde çok katlı konutların yanı sıra, kent bütününe gözetmeyen yüksek katlı, otel, fabrika, banka, şirket binaları tasarlanmıştır (Akyalçın 1998:80).

AGV raporunda, Adana'nın fiziki altyapısı değerlendirirken son yirmi yıl içinde Adana'nın kuzeyinde yeni bir Adana yaratıldığından bahsedilmektedir. 1980 den sonra hükümet politikalarıyla Çukurova bölgesi tarımsal önemini yitirmeye başlamıştır. Aynı dönemde kentten Adana dışına sermaye göçü de yaşanmıştır. Dışarıya giden nitelikli ve ekonomik gücü elinde olan göçe zıt olarak da, dışarıdan (daha çok doğu ve güneydoğudan) niteliksiz insan gücü akımı olmuştur.<sup>10</sup>

Seyhan ve Yüreğir olmak üzere İki merkez ilçe belediyesinden oluşan Adana kenti kozmopolit bir yapıya sahiptir. Seyhan ilçesindeki<sup>11</sup> konut alanları daha çok apartman yapılaşması ve bazı yerlerde villa bölgeleri olmak üzere, kira ve satın alma gücü yüksek gruplara hitap eden bir konut stokuna sahiptir. Yüreğir ilçesinde ise; çevre kalitesi epey düşük, altyapısı eksik, gecekondu veya devamı niteliğinde ve bireysel çabaların ürünü bir yapılaşma vardır.

<sup>9</sup> "Adana piyasasında tarımın modernleşmesi ile artan verim sayesinde görülmemiş ölçüde para bolluğu da oluşmuştur. Bu zenginlik, doğal olarak eğlence hayatını (para harcama yöntemlerini) da bu yöne çekmiş ve sınırsızca para harcayan 'hacı ağa' tipiyle adanalı da özdeşleşmiştir. 1950-1970 yılları arası, yani İthal İkame Politikası'nın olduğu yıllar, yerel sanayici ne üretirse onun piyasaya sürüldüğü dönemler Sabancı gibi sanayicilerin yükseldiği, sanayi açısından kolay para kazanılan dönemlerdir" (Ümit Özgümüş'le Mülakat Notları, 2004, Adana)

<sup>10</sup> Adana uzun zamandır gelişmiş bir kent kabul edildiği için turizm teşvikinden ve sanayi teşvikinden mahrum kalmıştır. Geçmişte tarımsal sermayeye sahip olan zengin çiftçi de yeni döneme bilgisizlik ve cesaretsizlikten ötürü ayak uyduramamıştır. Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen Adana Büyükşehir Belediyesi DPT 2003 Gelişmişlik sıralamasına göre ilçeler arasında Bursa'dan sonra 2. sıradadır. Özgümüş'e göre; 1996 yılından sonra Adana için OSB'nin bitmesinden ötürü yeni bir sanayi hamlesi başlamıştır. Özgümüş, 1950 dönemindeki sanayici varsıllarla, 1980-1995 arası ve 1995 sonrası dönemin sanayici varsılları arasında farklılıkların olduğunu da belirtmiştir.

<sup>11</sup> Adana kenti, iller arasında 1996 ve 2003 yılında DPT'nin yapmış olduğu gelişmişlik sıralamasına göre 1. gelişmişlik grubundadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre 1996 yılında 9. sırada iken, 2003 yılında 8. sıraya yükselmiştir. Kent; iki merkez ilçe Seyhan ve Yüreğir'den oluşmaktadır. Seyhan ilçesi, en zengin ilçeler sıralamasında 9. sırada ve il içerisinde de 1. sıradadır. İki merkez ilçe arasında gelişmişlik bakımından ve GSMH'dan aldıkları pay bakımından epey fark vardır.





Harita:2

İki ilçe arasındaki fiziki belirleyici olan Seyhan nehri, kenti doğu ve batı olmak üzere hem fiziksel hem de aynı zamanda sosyal olarak ikiye bölmektedir. E-5 karayolu ise, yine kenti güney ve kuzeye bölmektedir. Fiziksel olarak dört parçaya bölünmüş bir kent izlenimi veren Adana kenti, bu dört bölgede sosyal olarak da farklı yapılarla sahiptir. Güneydoğu ve güneybatı bölgeleri ve yoğunlukla kent çeperleri yoksul ve göçle gelen grubun yerleşimleriyle, kuzeybatı orta-üst gelir grubuyla, kuzeyin en üstü Seyhan barajı manzaralı noktalar üst gelir grubunun ve kuzeydoğu yerleşimi de daha çok orta gelir grubunun yerleşimi niteliğindedir.

Eski kent merkezi güneye yakın ve kuzey güney kesişiminde E-5 yolunun güneybatıya bakan tarafında yer almaktadır. Şu an kentsel dönüşümün odak noktası ve çöküntü bölgesi niteliğindedir. Yoksul kesim için hala kullanılabilir bir merkez özelliği taşımaktadır. Tefik Yıldırım'a göre, bu bölgeler rehabilite edilmezse birer suç bölgesi haline geleceklerdir (Yıldırım 2002:16). Ki şu an kısmen gelmiş durumdadır.

Yeni kent merkezi E-5'in kuzeybatıya bakan tarafında ve orta-üst, üst gelir grubunun kullanımına uygun konumdadır. Şu an kentin en canlı noktası, alışveriş ve iş merkezleri, geniş caddeleri, büyük park ve Seyhan nehri rekreatif düzenlemeleri, cafe ve eğlence mekânlarıyla bu merkezdir. Bu yeni merkezin iş, ticaret, eğlence, yeşil alan aktiviteleri yoğunluğundan ötürü, her gün (tarım işçileri ve işsizler nadir olmak üzere) kentin hepsi buralara akmaktadır. Üst gelir grubu yoksulla sadece bu merkezde karşılaşabilmektedir. Yoksullar varsılların çalışma ve yaşama biçimini görebildikleri halde, varsıl yoksulun yaşama mekânından habersiz ve buna karşı ilgisizdir.

1970'lerden sonra kentin iki ayrı köşesinde derin gelir farklılığı uçurumların oluştuğunu Adana Güçbirliği Vakfı, web sitesinde şu şekilde belirtmektedir. *"Birbirinden yürüme adımlarıyla 20 dakikalık mesafede insanlar arasında 50 yıllık gelişmişlik farklı ortaya çıktı"* 1973'de açılan Çukurova Üniversitesi ve 1975'de kent içinde yıkımlar yapılarak açılan E-5 karayolu Adana'nın göç için cazip hale gelmesini sağlamıştır (Yıldırım 2002:5).

1980 sonrası, plan kararlarıyla kentin gelişme yönü hep kuzey olmuştur. Güneyde tarım arazilerinin oluşu bu yöne gelişimi desteklese de, kuzeyin arazi fiyatlarının birden yükselmesiyle, yoksullar için kuzey ulaşılması imkansız bir bölge olmuştur. Büyük oranda kuzeye yapılan yatırımlar, güneyin iyiden iyiye yoksullaşmasını sağlamıştır. Öyle ki, kuzeyde bulunan şehirler arası otobüs terminaliyle bu kente geldiğinizde, yalnızca kuzeydeki mekânları dolaşarak, Seyhan nehri boyunca yürüyüşler yaparak ve tarihi birkaç binayı güneydeki eski merkezde görerek ama asla daha içlere doğru gitmeden yoksulluk görüntülerinden uzak kenti deneyimleyebilirsiniz. Ve kenti sadece kuzeyden ibaret algılayabilirsiniz. Kentin tüm tasarımı, kurgusu bir yabancıya ve yoğunlukla kendi varsılına güneyi hissettirmemek üzerinedir.

1995 yılında I. Ve II. Etap nazım imar planlarını onaylayan Büyükşehir Belediyesi'ni eleştiren Tefik Yıldırım, bu planın açıkça altyapısız çalışılmış bir plan olduğunu ve bu kararlar yüzünden bazı bölgelerde imar faaliyetlerine cevap vermekte aciz kaldığını bu yüzden kaçak yapılaşmaya fırsat tanıdığını belirtmektedir (Yıldırım 2002:17).



Seyhan Bölgesi (Kuzey Adana)



Kentlerin yerleşim formunun çözümlemesini yapan birçok araştırmacıya göre, kentte altyapı ve diğer ağ yapılanması daha çok inzivaya çekilen üst gelir grubunun /elit grubun yerleşimiyle bağlantılı şekilde tasarlanmaktadır (Atkinson&Flint 2004). Ya da denilebilir ki, bu bağlantıların en güçlü olduğu yerde elit grubun yer seçmesi sağlanmaktadır. Adana örneğinde, kentin 1980'den itibaren kuzeye doğru yönlendirilmeyle şekillendiğini, şehir içi ve şehirlerarası ulaşım bağlantılarının (hava, kara ulaşımı) bu yöne kaydırıldığını görebiliriz. Adana elitleri, arazi fiyatlarından ötürü buralarda yer seçemeyen yoksul kesimden uzak olan bu kuzey bölgelerde yer seçmiştir. Ve yaklaşık 20-25 yıldır kuzey bölgeye yapılan altyapı yatırımları güney bölgeye kıyasla yüksek düzeyde olmuştur. Güneyden, yoksul bölgelerden birçok kişi de gün boyu güneyle kuzeyin kesişim noktasında kuzeye daha yakın bulunan yeni kent merkezine taşınmaktadır. Çünkü kent daha çok kuzey bölgede yaşanmaktadır.

Varsılların yaşam bölgeleri olan kuzeybatı, imar hareketiyle birlikte "Yeni Adana" adıyla anılmaktadır. Bu, Adana'nın güneydeki yoksulluk görüntülerinden sıyrılmak amaçlı oluşturulmuş bir kavram olarak görülebilir. Kentin içinde yeni bir kent yaratma ideali, kimin için ve kime yönelik? Elbette ki varsıllar için...

Son yıllarda Adana'da birçok büyük kentte olduğu gibi gayri menkul piyasasının yüzü gülmektedir. Çok katlı apartmanlaşmanın orta-üst gelir grubunu hedef aldığı ve baraj kenarı villa oluşumunun ise üst gelir grubuna hitap ettiği söylenebilir. Adana varsılı, İstanbul varsılı kadar bir cemaat oluşumuna gidememekte ve kendi aralarında çok küçük homojen noktalarda yer seçmektedir. Varsıl kendi içinde de birbirine pek güvenmemekte daha bireyci bir tutum içerisindedir. Bu yüzden kentte site tarzı oluşumlara pek rastlanmamıştır. Villa yerleşimine daha sıcak bakıldığı görülmüştür.

Varsıllar (özellikle iş adamları), kentte orta ölçekli sanayinin gelişmediğini vurgulamış ve bu ekonomik gelişmeye paralel olarak da orta sınıf çok gelişmeden alt ve üst gelir grubu oluştu demmiştir.

Alan çalışması sonuçlarına geçmeden önce, Onur Karagenç'in Yüksek Lisans tezi kapsamında yaptığı çalışmadan bahsetmek istiyorum. Çalışma, Belediye evleri(alt gelir grubunu temsilen), Toros(orta gelir) ve Cemalpaşa(üst gelir) mahallelerinde yaşayanların konut yakın çevrelerine ilişkin algı ve değerlendirmelerine yöneliktir. Çalışma sonucunda bu mahallelerde yaşayan bireylerin yaşamak için bölge olarak sosyoekonomik yapı olarak kendinden bir üst grupta olanların bölgesini tercih ettikleri ortaya çıkmıştır. Tercih nedenleri ise, o çevreyi beğenmeleri, daha çok yeşil alanın bulunması, orada yaşayanların daha seçkin olması, sosyal yaşamın daha iyi olması şeklinde sıralanmıştır. Üç bölgenin mevcut yapıları karşılaştırıldığında sadece üst gelir grubunun yaşam bölgesi olan Cemalpaşa mahallesinin yeşil alan ve sosyal donatı alanları bakımından iyi durumda olduğu ve diğer ikisinin bu konuda çok yetersiz olduğu görülmüştür. Bu üç bölge de Kuzey Adana olarak bilinen bölgede yer almaktadır. Ve Kuzey Adana'daki tek alt gelir grubu yerleşimi olan Belediye evleri bir sosyal konut bölgesidir (Karagenç 1997).

## ALAN ÇALIŞMASI SONUÇLARI VE KUZEYİN GÜNEYİ ALGILAYIŞI

Anket uygularken iş yerlerine daha çok uğranıldığından ve çalışan varlıklı kadın sayısının azlığından dolayı, grubun %82'si erkektir. Meslek grubu olarak yoğunlukta %37.7 ile iş adamları ve %35.5 ile esnaf kesimi ilk sıralardadır.

Eğitim yapısına bakıldığında %43.4 ile yükseköğrenim ve %33.5 ile ortaöğrenim mezunu görülmektedir. Aylık gelir durumu ise ağırlıklı en düşük aralık olan 2-6 milyar arası olarak belirtilmiştir. Araştırma sürecinde en çok zorlanılan konu gelir durumu hakkında doğru ve net bilgi alınmasında

yaşanılmıştır. Çalışmada, aylık gelir miktarı sorulduğunda varsıl kesimin gelirinin sadece tüketime sunduğu kısmından söz etmiş olması da bu perspektifle muhtemeldir.

Aylık gelir durumu ile meslek yapısını karşılaştırdığımızda, aylık geliri 6-10 milyar arası olanların %46.2'si ve 10 milyar üzeri olanların %87.5'i iş adamı statüsündedir. Anket çalışması yapılan grubun %80.5'i bir işyerine %69.6'sı bir konuta %84.9'u bir yazlığa %80.3'ü bir otomobile sahiptir. Varlıklı hissetme durumu ile aylık gelir durumu karşılaştırıldığında; gelir yükseldikçe kendini varlıklı hissetme oranı artmaktadır.

Varsılların yapısına ve algısına baktığımızda, sınıf kavramıyla veya ortak bir algının oluşmuş olmasıyla örtüşmeyen dağınık sonuçlar göze çarpmaktadır.<sup>12</sup> Yine de, korunaklı yaşamı seçmiş olduklarını, hâlihazırda yoksullardan uzak bir yaşam içerisinde olduklarını kaba gözlemlerle söyleyebiliriz.

Görüşülen bir varsıl<sup>13</sup>, göçle gelen onca insanın yerleşmesinin epey maliyetli ve uzunca bir süreci gerektirmesinden dolayı, bunu sağlayacak siyasi iradenin olmamasından ve gelenlerin de bekleyecek vaktinin olmayışından ötürü; gelenlerin hızla güneye yerleştiğinden bahsetmiştir. "Uçak, Yenibey, Dağlıoğlu, Gülbahçesi mahalleleri o dönemde bir günde 50-60 gecekondunun kurulduğu bölgelerdir" demiştir. Görüşülen bir başka varsıl<sup>14</sup> da, Dağlıoğlu, Gülbahçesi mahallesi civarının çok uç örnekte yapılara sahip olduğunu, gerçek gecekondunun orada yapıldığını ifade etmiştir.

Güneylilerin Çadırılı Yaşamı



Kuzeylilerin Atlı Spor Kulübü

Bir varsıl<sup>15</sup>, sosyal açıdan problemlili olan ve çok yoksul olan mahalle olarak; 19 Mayıs, Şakirpaşa mahallelerini tanımlamaktadır. Sorunlu ve etnik yapısı karışık olarak gördüğü bu mahallelerin çalışmayan belediyelerden ötürü bakımsız olduğunu düşünmektedir. "O bölgelerde acayip, karacahil insanlar yaşıyor" demiştir. Sonradan bu mahallelere Denizli, Yamaçlı, Karşıyaka ve ismini unuttuğu Arapların yoğunlukta olduğu mahalleleri de eklemiştir. Karataş yolunda çok yoksulluk bulunduğunu, çingenelerin de bulunduğunu ve son 10-20 yıldır kentte kutuplaşmanın bulunduğunu ifade etmiştir.

"Yoksullarla en çok nerede karşılaşıyorsunuz?" sorusuna görüşülen bir varsıl<sup>16</sup>, "her an her yerde karşılaşılabiliyor aslında ama bizim işyerinin bulunduğu Reşatbey civarında sadece Perşembe Cuma günleri rastlayabiliyoruz" demiştir. O günlerde o bölgelerin dilencilerin akınına uğradığını belirtmiştir.

Yazıya başlık olan ve anket çalışması sırasında gözlemlenen deneyimi burada aktarmak varsılların yoksullara bakışını anlamak açısından uygun olabilir. 2002 yılı yaz ayında Akyüz Sitesi'nin güvenlik kapısından o sitede yaşayan ve kendisiyle anket yaptığımız bir varsıl sayesinde geçtik. Sitede tanıdıklarına anket yapmak üzere elimize tutuşturduğu bir pusulayla ve kapıcıyla birlikte kapıları çaldık. Kapıların çoğu yüzümüze kapandı, açanlarda ise aşağılayarak bakan varsıllarla karşılaştık, cevaplamak istemediklerini meşgul olduklarını belirtip kapıyı çarptılar. Kimi kapı ise hiç açılmadı

<sup>12</sup> İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2004, yüksek gelir grubundan 1201 kişiyi kapsayan araştırması da aynı sonucu destekler niteliktedir. "Araştırmanın 'üst sosyoekonomik gruplara mensup' diye tabir edilen insanların ağırlıklı olarak Anadolu şehirlerinden İstanbul'a gelip yerleştiklerini ortaya koyduğunu ifade eden Karainci, şunları kaydetti: "Türkiye'de, batılı anlamda bir aristokrasi ve burjuvazi yoktur. Bu yüzden sosyoekonomik olarak üst tabakada bulunan insanlar, çevrelerine karşı duruşta standart özellikler göstermiyorlar. Aynı sosyal katmanda olsalar da, aynı davranış modelleri içerisinde değiller. 1980'li yıllardan sonra taşra kökenli zenginler artmıştır.

[http://www.martiyazilim.com.tr/marti.php?yol=haberler/vaycanina/2004\\_1/zenginlerinincogukendiniorta.htm](http://www.martiyazilim.com.tr/marti.php?yol=haberler/vaycanina/2004_1/zenginlerinincogukendiniorta.htm)

<sup>13</sup> Adana Sanayi Odası Başkanı

<sup>14</sup> Kamuda üst düzey bir yetkili, Seyhan'da güvenli bir sitede oturduğunu belirtiyor

<sup>15</sup> 1 showroom ve 1 fabrika sahibi

<sup>16</sup> Bir fabrika sahibi, bürosu Reşatbey mahallesi'nde (Seyhan), Yüreğir'e çok nadir gidiyor. Bir tanıdığına işi olursa ancak onunla birlikte gidiyor.



“buralara anket vb. şeyler için gelmek yasaklanmadı mı?” şeklinde içeriden seslenilerek kapıcı azarlandı. Anketi cevaplamayı kabul eden ise tek hane vardı. Kapıyı gülümseyerek pusulayı kabul eden bir hanım açtı, kendisinin lisede öğretmen olduğunu vurguladı ve insanlarla, araştırmacılarla diyalogu sevdiğinden bahsetti. Sürekli kendilerini öven bir havayla konuşuyordu. Hemen bize kahve hazırlamaya gitti. Eşi ise büyük bir soğukluk ve zoraki bir edayla anketi aldı sormamıza izin vermeden kendi cevaplamaya koyuldu. Arada bir bize dönmeden “hanım şu soruya şöyle mi diyelim, böyle mi?” şeklinde sadece eşine sesleniyordu. “Yakınıınızda yoksulların olmasını ister misiniz? Bundan rahatsızlık duyar mısınız?” manasına gelen bir soruya geldiğinde, eşi kahvelerimizi ikram etmiş ve kendisi de bir kahve alarak karşımızda oturuyordu. Ve eşine sordu: “Hanım biz yoksullara nasıl bakarız?”. Hiç beklemeden hanımı soruya atladı ve “Nasıl bakacağız, tabi ki çok iyi. Biz onları elbette ki çok severiz. ONLAR OLMASA EVİMİZİ KİM TEMİZLEYECEK?”

#### Mekansal tercihleri



Akyüz Sitesi



Seyhan Baraj Gölü Yakını Villa Yerleşimi

Varsılların anket çalışmasına katılımları dört bölge itibariyle değerlendirilmiştir. Bunlardan üçü Seyhan tarafında kalırken (Yeni Merkez, Merkez Kuzey Adana arası, Kuzey Adana) sadece bir tanesi (Ptt evleri) Yüreğir’de bulunmaktadır.



Harita:4

Yüreğir ilçesi varsıllar tarafından pek kullanılmamaktadır. Varsılların yaşama mekanı, çocuklarının eğitimi, çalışma mekanları, alışveriş yapılan yerler vb. mekanlar hep Seyhan

bölgesindedir. Yüreğir’de yaşayanların genelini Seyhan’a bağımlı olduğu da varsıllar tarafından sıklıkla vurgulanmıştır. Yüreğir bölgesinde maddi durumunu biraz düzeltenin Seyhan ilçesinde yaşamayı planladığı ifade edilmiştir. Yüreğir ilçesinde varsılların kullandıkları mekânlar; Hilton (yemek yemek için) veya nadiren Buruk Mezarlığı (tanıdık birinin cenazesi için) olmaktadır. Seyhan bölgesinde de olsa, kullandıkları mekânların kendilerine hitap etmediğinden, kebab vb. yemeklerin bulunduğu mekânlara diğerleri olarak gördükleri yoksulların da gelebildiğinden, daha homojen ortamları arzulanırlarından bahsetmektedirler. “Fark yansıyor mekâna” diye de eklemiştirler.

Genel olarak yoksullarla varsılların konut olarak yan yana oturamayacağı kanısı hakimdir. ‘Yoksulun yaşadığı mahallelerde genellikle pek varıl bulunmaz’ yargısına anket yapılan varsıl bölgelerinin hepsinden katılım vardır. Ancak en çok katılım Kuzey Adana bölgesindedir. Bu tarz yargılara katılımı varsıl, kendi dışındaki varsıl kesimin tavrını çok rahatlıkla vurgulayıp eleştirel yaklaşırken, aynı durum kendisi için söz konusu olduğunda, daha pozitif ve ılıman bir hava sergilemektedir. Bu noktada, ‘Bana göre de varsılla yoksul ayrı mahallelerde oturmalıdır’ yargısına katılım bir öncekine oranla çok düşüktür. Sevindiricidir ki, eğitim durumu arttıkça, keskin ayrımlaşma odaklı yargılara katılım düzeyi düşmektedir.

Bir varsıl<sup>17</sup>, çok yoksul gördüğü mahalleleri; Dağlıoğlu, Hürriyet, Meydan, Gülbahçesi, Karşıyaka, Akıncılar olarak belirtmiştir. Buraların hiç birinde yaşayamayacağını da vurgulamıştır. Yaşayamama nedeninin, onların orada kendilerini oturtmayacağı kaygısı olduğunu ifade etmiştir.

‘Bence yeterli geliri olmayanların Adana gibi Büyükşehirlerde oturmasına izin verilmemelidir’ yargısına meslek itibarıyla %30.2’lik bir oranla en çok katılımı esnaf kesim göstermiştir. Ancak grubun geneli bu yargıya katılmamaktadır. ‘Yoksulların sıklıkla gidebileceği mekanların evimin yakınında bulunmasını istemem’ yargısına, yaşanan bölge itibarıyla en çok katılım %50 ile Yüreğir’deki varsıl bölgesinden ve %40.4 ile de Yeni Merkezden gelmektedir. Bunun nedeni, gelir durumu düşük seviyede olan kişilerle gündelik hayatta en çok irtibata geçen kesimin Yüreğir varsılı olması olabilir.

Lefebvre’nin<sup>18</sup> karşı sınıfların mekânı dediği olguyu bulgularda yakalayabilmek için; varsıllara ‘asla oturmak istenmeyen bölgeler’ sorulmuştur. Verilen cevaplar ışığında birbirine yakın mahalleler bir araya getirilerek bölgeleme yapılmış ve alınan cevaplar bu doğrultuda düzenlenmiştir. Varsıl kesimin Adana’da asla oturmam dediği bölgeler; yoksul ve varoş diye niteledikleri kişilerin yoğun yaşadığı bölgelerdir. Cevapların çoğunda buna yönelik ipucu pek vermeyen varsılın, bu soruda dile getirdiği bölgelerle birlikte mekânsal ayrımlaşma ve dışlamanın algısal boyutta güçlü olduğunu görmektedir. Varsıl kesim, yoğun olarak (%31.3’ü), kentin güneydoğusunda yaşamak istememektedir. İş adamı statüsündeki varsıllar, asla oturmam denilen 1. 2. ve 3. bölgeler için diğer meslek gruplarının cevapları arasında en yüksek orana sahiptirler. Kuzey Adana bölgesinde yaşayanlar ‘kentin dörtte üçünden fazlasında yaşamak istemem’ ifadesine yüksek oranda katılmaktadır.

‘Yoksulla varsıl bir arada yaşarsa daha iyi olur’ yargısına katılmayan grup %57.9 ile iş adamlarıdır. Yoksulla bir arada yaşamak istememe nedeni olarak, kentsel hizmetlerin onların bulunduğu bölgede çok iyi olmayacağı kaygısı daha çok kabul görmüştür. Burada ‘Yeni Adana’ bölgesinin kentsel hizmet bakımından diğer bölgelerden daha öncelikli olduğunun varsıl tarafından da dile getirildiğini görmek mümkün.

Grup, %84’lük bir oranla gece sokaklarında güvenlik görevlisinin bulunmasını istemektedirler. Gelir durumu arttıkça güvenlik kaygısı da artmaktadır. Görüşülen bir varsıl<sup>19</sup>, kentsel gerilimi pek hissetmediklerini ancak varoşlarda durumun farklı olabileceğini belirtmiştir. Diğer bir varsıl<sup>20</sup>, suç ve kentsel korkulara yönelik sorularımıza, yakın bir tarihte evinin soyulduğunu ve etrafta da bu tarz haberleri duyduğunu, bu yüzden biraz tedirgin yaşadığını ve çok kalabalık ortamlara giremediğini belirterek cevap vermiştir. Bir başka varsıl<sup>21</sup> kendi oturduğu sitenin güvenli bir site olduğunu, çok yüksek gelirli insanların oturduğu yer olmasa da, belli düzeyde insanlarla bir arada, kuralları olan bir sitede yaşamaktan memnun olduğunu belirtmiştir.

“Adana’da üst gelir grubu bir yerlere kaçıyor mu? , kentten uzaklaşmak amaçlı kurulmuş yaşam bölgeleri var mı?” sorularımıza bölge işaret ederek cevap verenler olmuştur. Semiramis köyü villaları, Menekşe köyü villaları gibi yerlere eğilimlerin olduğunu belirtmiştir. Bir varsıl<sup>22</sup> “Yüksek ve kalitesiz apartman yapılmasından kurtulmak için, merkezden uzakta böyle yerleri seçerler tabi ki

<sup>17</sup> Ticaret borsasına kayıtlı varlıklı bir tüccar, Seyhan’da yaşıyor.

<sup>18</sup> “Kentin belli mekanlarının belli gruplarla özdeşleştirilmesi, belli mekanların karşı sınıfların mekânı olarak görülmesi ve o temelde davranılması, sınıfsal konumların tanımlanması ve yeniden üretilmesinde merkezi bir konuma sahiptir” (Lefebvre’den akt. Şengül 2001).

<sup>19</sup> Ticaret borsasına kayıtlı varlıklı bir tüccar

<sup>20</sup> Toptan ticaret yapan 4 katlı bir satış noktasının sahibi

<sup>21</sup> Kamuda üst düzey bir yetkili, Seyhan’da güvenli bir sitede oturduğunu belirtiyor

<sup>22</sup> Ticaret borsasına kayıtlı varlıklı bir tüccar

var” demiştir. Bir başkası<sup>23</sup>, Adana’da lüks konut yerleşimlerinin Semiramis Köyü, Camköy, Kurttepe ve Kabasakal civarında bulunduğunu, ancak oralarda yerleşimin henüz tamamlanmadığını yapıların henüz yeni yapıldığını ifade etmiştir. Üniversitenin bulunduğu alanın biraz üstünde baraj gölünün ortasında bulunan yarımada da bu tarz bir yerleşimin olduğunu, Menekşeköy adı verilen bu yerleşimin sadece 15-20 villadan ibaret olduğunu belirtmiştir. Yine aynı kişi, kent merkezinde de varsılların ilk mekânı olan Yüzevler’in bulunduğunu, bu bölgenin 1970’lerde, kuzeye açılımın yaşandığı dönemde yapılan toplu konut projesi olduğunu ifade etmiştir. Şimdi o bölgede yine varsıllara yönelik olmak üzere eskisine oranla çok katlı ve apartman tarzı yapılaşmanın dönüşümü izlenebilmektedir. Bu bölgenin, varsılların kendilerini ilk tecrit ettiği bölge olduğu ifade edilmiştir. Bundan sonraki gelişmeler; bu projeye göre daha bireysel ve parçacıdır. Merkezde bulunan ve yeni yapılanmış örnekleri ise şöyle sıralayabiliriz; Vilko siteleri, Medya kent, Adana konakları, Paris Plaza, Akyüz Sitesi, Gülek Sitesi...

## DEĞERLENDİRME

Günümüzde toplumsal gruplar, birbirlerinin arasına set çekmeye başlamakta ve duvarlar örmektedir. Geleceğin kentleri adına bu tablonun çok üzücü olduğu ve şimdilik mekânsal ayrımlaşma olarak kendini gösterse de, yakın zamanlarda sosyal kırılmalara neden olacağı aşikârdır.

Ülkemiz kentlerinde de, 1990’lı yıllardan itibaren gelir gruplarına göre mekânda ayrı yer seçme ve toplumun geri kalanından mekânsal olarak ayrımlaşma kabul görmektedir. Henüz bazı metropollerimizde kabul gören bu gelişme Adana kentinde de, kendine has bir yapıda kabul görmektedir. Adana kenti, yapılan imar planları ve kenti yönlendirilen yeni gelişme alanları sayesinde, zaten gelir gruplarının ayrı yaşamasını sağlayan bir yapıda gelişmiştir. Özellikle; 1980 sonrası ‘Yeni Adana’ sloganıyla hayat bulan ve (maliyeti ödeyebilecek tek kesim olmaları vb. nedenlerden ötürü) varsılların kentin kuzeyine yönlendirilmesi, gelir gruplarının özel bir çabasına ihtiyaç göstermeden mekânsal ayrımlaşmasını sağlamıştır. Adana’da; planlamanın hâlihazırda toplumsal grupları mekânsal olarak ayırmasından söz edilebilir. Varsılların kentteki bu mevcut konumlarından ötürü; toplumun alt kesimini simgeleyen yoksullar ve varoşlulardan ayrı yaşıyor olması, kaçmaları için özel bir çabaya ihtiyaç hissettirmemektedir. Ancak yine de, sayıca az ve çok varlıklı olan varsılların, kentin en prestijli noktaları olan baraj manzaralı yerlerde varsıl adacıkları ve bölgeciklerini oluşturmaya başladığı görülmektedir. Bu tercihte de; 15-20 villayı/konutu geçmeyecek kadar, kapsamı dar bir yerleşme kriterinin esas olduğu görülmüştür.

Sennett’in bahsettiği gibi, ‘yeni zenginler’ eski zenginler gibi kentteki sosyal ve politik hayata entegre olma gibi kaygılarından uzaktırlar. Yeni zenginlerin kentte yaşıyor ve çalışıyor olduklarını bildiğimiz halde onları daha az ayırt edebilir, daha az görünür olduğunu fark eder ve köşelerine çekilmiş olduklarını hissederiz (Atkinson&Flint 2004). Ve Adana kentinde bunu çok net görebilmekteyiz.

Yapılan alan çalışması ve bulguları göstermektedir ki; Adana varsılı, hâlihazırda ayrı yaşadığı ve pek (yüzyüze ilişki kurup) tanımadığı yoksullara ve varoşlulara karşı belirgin bir dışlama, ayrımlaşma tutumu içerisinde değildir. Mekânsal olarak, yoksullara ve varoşlulara en yakın olan Yüreğir varsılı; bazı konularda diğer bölgede yaşayan varsıllara göre daha tedirgin olsa da, genel yapıyı bozmayacak nitelikte yanıtlar vermiştir.

E-5 yolunun güneyi ve kuzeyinde ve Seyhan nehrinin iki yanı arasında mekânsal olarak da farklılıklar mevcut olduğu gibi, derin sosyal uçurumlar da yaşanmaktadır. Bu farklılıkların, mevcut kentin gelişiminden ve özellikle kentin aldığı yoğun göçün getirdiği olumsuzluklardan kaynaklandığı açıktır. Adana’da konut üretimi tüketime yönelik bir inşa ve planlama sürecinden geçmektedir. Ve kent, ne fiziksel ne de sosyal yapı bütünlüğü dikkate alınmadan planlanıp sürekli genişlemektedir.

Ruşen Keleş’in vurguladığı gibi, kentler parçası oldukları ülkenin ekonomik ve sosyal sisteminin aynasıdır. Adana kenti de, geçirdiği planlama evreleri ve sosyo-ekonomik gelişmesini ülke koşullarında birçok hızla büyüyen kentimizin kaderine kendine özgü nitelikleriyle birlikte büyük oranda benzer şekilde sürdürmektedir.

## REFERANSLAR

1. Adana Güçbirliği Vakfı (AGV), 1999, Adana Sosyo-Ekonomik Rapor, Adana.
2. AGV, Adana, 2000, Adana Sosyo-Ekonomik Rapor, Adana (www.agv.org.tr)
3. Akbal, Tül, 1999, “*Mevzini Savun Diyor Sefil Fare*”, ss.76-82, Birikim 123
4. Akyalçın, K. Yeşim, 1998, “Sosyo-Kültürel Yaşamın Kent Formuna Etkisine Bir Örnek: Adana”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ÇÜ FBE, Mimarlık ABD, Adana.

<sup>23</sup> Şehir plancısı, kendisi hakkında pek bilgi vermiyor, mesleği gereği kentin genel kurgusundan sık sık bahsediyor

5. Atkinson, Rowland, Flint, John, 2004, "*Fortress UK? Gated Communities, the Spatial Revolt of the Elites and Time-Space Trajectories of Segregation*", Housing Studies Vol. 19, No. 6, 875-892, November 2004.
6. Balamir, Murat, 1993, *Ülkemiz Koşullarına Uygun Konut Üretim Modeli*, Derleme, ODTÜ Mimarlık Fak. Yayını, Ankara
7. Balı, Rifat, 1999, "*Çılgın Kalabalıktan Uzak*", ss.35-52, Birikim 123
8. Boratav, Korkut, 1995, *İstanbul ve Anadolu'dan Sınıf Profilleri*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
9. Borchert, J., & Borchert, S., "Downtown, Uptown, Out of Town".
10. Calderia, Terassa, 1999, "*Duvarlar İnşa Etmek*", ss. 87-96, Birikim 123
11. Çakırcı, Yasemin, 2004, "*Kentli Varsılların Varoş ve Yoksulluk Algısı ve Mekânsal Ayrışma İlişkisi, Adana Kenti Örneği*", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi FBE, Şehir ve Bölge Planlama ABD, Konya.
12. Karagöç, Onur, 1997, "Konut Yakın Çevresinin Değişiminde Bireysel Algılamının Rolü", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ÇÜ FBE, Mimarlık ABD, Adana.
13. Mittelsteadt, Lindsey, 2003, "*A Case Study of Gated Communities in Nova Scotia*", Master Thesis, Dalhousie University, Urban and Rural Planning
14. Musterd, Sako, Ostendorf, Wim, 1998, *Urban Segregation and the Welfare State*, Routledge, London.
15. Öncü, Ayşe, 1999, "İdealinizdeki Ev Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul'a Ulaştı", ss.26-34, Birikim 123
16. Şengül, H. Tarık, 2001, "*Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı*", ss.9-31, Kent ve Kapitalizm, Praksis(2).
17. Wang Le, C., 2002, "*Does High Tech Growth Increase Social Inequity and Spatial Segregation The case of Metropolitan Austin*", Doctoral Degree Thesis, Texas University.
18. Y., Mehmet, Adam, 1979, *Almaşık Yeniden Üretim Süreçleri için Konut Alanları*, Mimarlar Odası Yay., Ankara
19. Yeğin, Mustafa, 2002, "*Kentsel Gelişme ve Planlama Sürecinde Yerel Yönetimler, Adana Örneği*", ss. 73-81, Kentleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyumu, Adana Kent Konseyi, Yerel Gündem21 Yayınları, No:5, Adana.
20. Yıldırım, Tevfik, 2002, "Adana'nın İmar Tarihi", Adana Müteahhitler Birliği Dergisi, Ekim/Kasım, Adana.